

מאה שנה ל"עליה הראשונה".

אברהם ב. ריבלין

מנשה מאירוביץ, מראשוני הביולויים

(עד כדי כך, שמאז 1882 מכונה הישוב "חרש", לעומת "הישוב הישן").

בשנת 1882 עלו שתי הקבוצות (החשובות: א) משפחות שלימות של יהודים מתימן, עלייה קבוצתית מרשימה ראשונה של יהודים מאותה ארץ נידחת בדרום חצי האי ערב (ועלייה זו מכונה על-ידם "אעלה בתמר", — המלה "בתמר" מתיחסת לשנת תרמ"ב שבה אותן האותיות), אם כי יהודים בודדים עלו מתימן גם בדרורות הקודמים ויש מהם שעשו להם כאן שם בלמדנותם ובפעילותם. רובן של שטים עשרה משפחות "אעלה בתמר" שכאו בחוסר כל ותשושים, ישבו בכפר השילוח, מחוץ לחומותיה של ירושלים העתיקה, ונעזרו בהתאקלומן על-ידי יהודי העיר, אשכנזים וספרדים; (ב) שנים עשר צעירים (ביניהם צעירה אחת) של תנועת ביל"ו ("בית יעקב לכו ונלכה") עלו ארצה באניה מאודיסה והגיעו לנמל יפו בקיץ 2993; ג) כן עלו באותה שנה יהודים נוספים מרומניה

העליות לארץ-ישראל של יהודים מארצות שונות (ומיבשות שונות) בשנת תרמ"ב (1882) כונו בשם הקיבוצי "עליה ראשונה". אם כי דוד בן-גוריון, הארדיכל של מדינת ישראל, העיר (בצדק) במסתו הגדולה "ראשוני" (תדפיס משנתון הממשלה לשנת תשכ"ג — 1963): — "המונחים השגורים עכשיו בפינו על עלייה ראשונה, או שנייה (שאליה השתייך בן-גוריון עצמו), או שלישית וכו', הם מוטעים ומטעים. קדמה להן עלייה תימנית, ספרדית ואשכנזית של "חסידים" ו"פרושים" שבנו את הישוב "הישן". ובן-גוריון מתרץ זאת במשפט זה, אשר בו הוא מתחיל במסתו: "ראשיתן של תנועות מהפכניות, והוא הדין ראשיתם של מאורעות ומפעלים מחדשים המשנים גודל עמים, — גנזות ונעלמות לרוב בחביון ההיסטוריה."

אבל אין להכחיש: מאותה שנה, שנת 1882, החלה תקופה של עליות אינטסיה ביות הרבה יותר מקודם לכן של יהודים לארץ-ישראל — וזה מסיבות של הקלות מדיניות וכלכליות בארץ זו והתעוררות מחודשת של לאומיות יהודים בגולה. עברו כמה שנים מאותה "עלייה ראשונה" ועד "העלייה השנייה", אבל הסך כאילו נפרץ ועלו יהודים רבים יותר ויותר, בין בקבוצות ובין כיחידים, ואכן פני הישוב העברי בארץ-ישראל השתנה במידה ניכרת, החלה פעולה התישבותית רחבת ממדים יחסית ומתמשכת, כפי שלא היתה מאז עלייתם של ה"פרושים" לארץ-ישראל בשנת תקס"ט (1809) אשר גם אותם הקדימו ה"חסידים" שקבוצתם הראשונה הגדולה עלתה עוד בשנת 1777

אבל לא רק כפרים עבריים הקים אותו ישוב "חדש", לאחר שלמד הן מן ה"טמפלרים" הגרמנים והן מאנשי הישוב "הישן" כיצד לפעול וכיצד לא לפעול. הם שיסרו, ביססו והמשיכו להרחיב את הישוב העירוני היהודי בירושלים, ביפו, בחברון, בצפת ובטבריה ורבים מהם נתנו יד בהקמתם של המפעלים ההתישבותיים החדשים בארץ-ישראל; ונסיונם עם הערביים היה לעזור רב לעולים החדשים.

הפעילות הישובית נמשכה גם מעבר לשנת 1882. באותה שנה נוסד כאן גם "ועד חלוצי יסוד המעלה" ביפו, שמטרתו המוצהרת היתה "לעזור לכל הבאים להאחו בארץ הקדושה". בראש הוועד הזה עמדו חיים אמולג (יליד גיבראלטאר, סגן הקונסול האנגלי ביפו) וזלמן דוד לבונטין (שהיה לאחר מכן מיסרו ומנהלו של הבנק העברי הראשון בארץ-ישראל). אחד מחברי הוועד של "חלוצי יסוד המעלה" היה גם יוסף אפנדי קריגר מירושלים, מזכירו של הפחה (מושל המחוז התורכי).

בשנת תרמ"ג (1883) נוסדה בוואדי-חנין, בקירבתה של ראשון-לציון נחלת ראובן, משק חקלאי פרטי של ראובן לָרָד אשר היה בעל משק חקלאי גדול ברוסיה והחליף את המשק שלו במשק זה בארץ-ישראל שהיה שייך לגרמני נוצרי אשר העדיף לעבור לרוסיה. עם התישבותם של פועלים עבריים במקום נחלת-ראובן, בעזרתו של מיכאל הלפרין, הפך המשק למושבה והוסב שמה ל"נס ציונה" (על סמך הנאמר על-ידי ירמיהו הנביא "שאו נס ציונה, העיזו, אֵל תעמודו!").

באותה שנה (1883) נוסדה על חוף ים-החולה (שאיננו עוד) בגליל העליון המושבה יסודיה-מעלה, ובמרחק לא רב מראשון-לציון שהחלה מתבססת היטב — מושבה נוספת שנקראה עקרון, כי אדמתה נקנתה מן הכפר הערבי עקיר,

ומרוסיה, אם כי רובם שלא בצורה מאורגנת.

בשנת תרמ"ב — 1882 — נוסדו שלש המושבות הראשונות לאחר "אם המושב בות" פתח-תקוה אשר הקדימה אותן בחמש שנים ולאחר יסוד ביה"ס החקלאי מקוה-ישראל על-ידי חברת "כל ישראל חברים" ("אליאנס") בפאריס כחמש-עשרה שנים קודם לכן. אמנם מקוה-ישראל לא כפר הוא ולא מושבה וגם לא על-ידי תושבי ארץ-ישראל עצמם נוסד (ולכתחילה גם לא למענם). — אבל אין להתעלם מחשיבותו של בית-ספר זה שהוא עצמו כעין ישוב מיוחד כיום וביחוד יש להתחשב בתרומתו הגדולה לחקלאות העברית בא"י.

המושבה פתח-תקוה נוסדה על-ידי אנשי ירושלים ועל-ידי עולים מהונגריה שהתגוררו גם הם בירושלים וכמעט "התבוללו" בין אנשי "הישוב הישן", ואילו יתר שלש המושבות הראשונות שנוסדו אחריה, כאמור, בשנת 1882, — נוסדו על-ידי עולים חדשים בעיקרם, כמובן בתוספת כחות מן הותיקים מתושביה היהודים של ארץ ישראל ואלו הן המושבות האלו:

(א) ראש פינה שהוקמה על אדמות הכפר הערבי ג'עוני על הר כנען בגליל העליון. (ב) ראשון לציון, אשר הוקמה בשפלת יהודה על-ידי אגודת "חיבת ציון" ועולי ביל"ו הראשונים; (ג) זכרון יעקב. הוקמה על-ידי עולים חדשים מרומניה בעזרת הבארון אדמונד רוטשילד מפא-ריס ונקראת על שם אביו.

שמות שתי המושבות הראשונות נלקחו מן התנ"ך (כמו גם פתח-תקוה לפנייהן); (א) "ראשון לציון הנה הם" (ישעיהו מ"א); (ב) "אבן מאסו הבונים היתה לראש-פינה" (תהלים קי"ח); שם זה הוצע על ידי ר' דוד שוב.

רבי יחיאל מיכל פינס, שנולד וגדל ברוזנווי. ברי"ל חזר עם (11 אכרים יהודים. כאשר העירו לו לר' יחיאל ברי"ל הרי הבארון הסכים להבאתם של עשרה אכרים, למה הבאת אחד עשר? ענה ר' יחיאל בפשטות: יהודים זקוקים לעשרה יהודים לתפילתם, ומה יהיה כאשר יהיו בכפרם הנידח ואחד מהם יחלה, חלילה? הרי לא יוכלו להתפלל במנין! ועל כן החלטתי "להסתכן" להביא עוד יהודי, לריזרבה... לא ידועה הגבתו של "הנדיב הידוע" על כך — אולם כל אחד-עשר האכרים האלה ובני ביתם וכן יתר חמש המשפחות הארץ-ישראליות שהצטרפו אליהם כאן, הפריחו את המושבה ויצא להם שם טוב בחריצותם.

י"ג המושבות שהוקמו בשנות השמונים היוו את היסוד למדינה היהודית בדרך.

שריד העיר הפלשתית עקרון, ואחר-מכן הוסב שמה ל"מוזכרת בתיה" על שם אמו של הבארון אדמונד רוטשילד שעזר בכספו לאכרי המושבה.

בקשר ליסודה של מושבה דרומית זו, נביא סיפור מעניין זה: —

כאשר הסכים הבארון רוטשילד לקבל תחת חסותו את יסוד המושבה החדשה על האדמה אשר נקנתה מאנשי הכפר עקיר, היתנה תנאי, שלכפר הזה יובאו 10 אכרים יהודים מחו"ל הרגילים בעבודות האדמה ובעבודות-כפיים בכלל. לשם כך נסע לרוסיה העסקן הירושלמי ר' יחיאל ברי"ל (שיסד בירושלים את העתון העברי הראשון בארץ-ישראל "הלבנון") ביקר בכפר פאבלובקי שלידי העיירה רוזנווי (בבילורוסיה, רוסיה הלבנה), וזה לפי הצעתו של העסקן הירושלמי רב-פעלים